

Այսօրիկ եմ մարդկայնոյս ահա բեկորք գիտութեան:
 Եւ յեւ հինգ հազար ամաց համապազորդ յերկուանաց,
 Յեւ այնքան յարատեակ նրգանց՝ ա՛յնքան վասակոց,
 Ա՛յս իցէ բառն յեփն, որ մեզ անի տէր մնալոց:
 Ո՛հ, անմիտ չըստականք, զըլուխ՝ ուղեղ ողորմուկ,
 Որ պէսպէս եղանակօք ի յայտ ածէ՛ք զամենայն:
 Թեւոց էին ձեզ պէտք՝ առ ի յերկինքս չուելոյ.
 Յանկանալ ցանկանայիք, այլ պակասէր ձեզ հաւասք.
 Ո՛հ, հոգւոյ խոցելոյ է հպարտութիւնըն ձեր ծնունդ.
 Գիտէիք դուք ըզսանջանս որով լըցեալ էր սիրս իմ.
 Գիտէիք ապաքէն եւ գղառնաւունչն այն խորհուրդ,
 Որ տայ մարդոյ սարսուել ի տեսանելըն զանհուն:
 Կացցուք ապա յաղօքս, նրզովեցուք զեղկուրիւն
 Մանկամիտ հաւուոց ձերոց, զայնքան սնոտի վասակոց:
 Աւասիկ մինչդեռ մարմինքդ ձեր յանիւն կան դատեալ,
 Ըզգիւրմօք ձեր վասըն ձեր եկեալ կամ ծունըր դընել:
 Եկա՛յք, հարսասանք հեթանոսք, տարք գիտութեան,
 Քրիստոնեայք անցեալ դարուց, ե՛ւս եւ այժմուս յերազորք:
 Աղօթք, հաւատացէ՛ք ինձ, եմ յուսոյն աղաղակ.
 Կարդացուք առ Աստուած, զի խօսեցի նա ընդ մեզ:
 Է՛ր աղաւ նա եւ բարի. քողցէ անուո՛ւտ ձեզ ըզմեղս.
 Շատ լիցին վիճեքն ձեր. այլն ամենայն մոռացի:
 Թէ երկինք իցեն ունայնք, քնամանեմք եւ ոչ գոք.
 Թէ գոյ ոմըն որ լըսէ մեզ, կալցի զմէնք իմքնին գութ:

Թրգմ. Թ. Ե. Գ.

ALF. DE MUSSET

ԱԶԳԱՅԻՆ-ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ

ԱՆՋՈՒԳԱԿԱՆ ԶՈՅԳԸ

«Հարկն է որ հնարքի կը դրդէ հանձարը» ըստեալ է իրաւամբ. այս գաղափարը կերպով մը բանալին է մարդկային քաղաքակրթութեան ստեղծագործական աշխատանքներուն բացատրութեանը: Առանց պէտքին անտեղիտալի պահանջին, մարդ պիտի չմղուէր երբեք պատրաստելու եւ յօրինելու այնքան ելեւէջներէ վերջ տիրացած իր այժմու յառաջդիմութեանց բարձր աստիճանը: Բոլոր մտաւոր ու հոգեկան արդիւնքները, որոնցմով գոյաւորուած ու հարստացած են գիտութեանց,

արուեստից եւ գրականութեան գտնծարանները, սկզբնաւորուած են անխուսափելի եւ բնազդօրէն զգացուած կամ խելամտօրէն ըմբռնուած հարկեցուցիչ պէտք մը գոհացնելու ճիգէն: Կեանքի մեծագոյն մղիչ ոյժերէն մին է ան, այդ պէտքը. անոր կենթարկուինք մենք մեր ամբողջ երկրաւոր գոյութեան ընթացքին:

Առանց այս նախախնամական ազդու մին անհասկնալի պիտի մնային թերեւս մեր գոյութեան պայմանները, մեր գործունէութիւնը եւ ճակատագիրը, այսինքն կեանքն ինքնին, իր լրութեանը մէջ: Իրական, եւ կարելի է ըսել, տեւական են այն գործերը միայն, որոնք ոչ թէ կոյր գիպուածի՝ այլ ստոյգ եւ լուրջ պէտքի մը ծրնունդն են:

Պատմութիւնը, հայկիւ անցեալին, զեղեցկօրէն կը ցոյցանէ այս ճշմարտութիւնը, մարդկային կեանքի զանազան շրջաններուն մէջ ցոյց տալով իմացական և բարոյական օրէնքներուն եղաշրջութիւնը և անոնց արդասիւքը հանգիստացած մեծ և փառապանծ գործերու իրականութիւնը:

Այս ճշմարտութեան ամենագեղեցիկ մէկ արդարացումն է հայկական տարեգրութեանց մէջ՝ գիրերու գրեալին իրողութիւնը, ուր հանճարին շունչը, հարկին ստեղծողականութենէն ելնելով, ստեղծեց ազգային լիզուի զարգացման հիմնատարերը, հայ տառերը, անոնցմով յետոյ կենսատրու և բարձրագոյն յառաջդիմութեան ճամբուն մէջ զննելու համար միտքով ու սիրտով բեղուն ժողովուրդի մը հոգեկան կեանքը, իր ապահովութեան պատուանդանին վրայ խախտած ազգի մը փրկանաւորման հարցը մօտեցնելով, այսպէս, գործնական լուծումի մը ամենէն իմաստուն կերպին:

Հայաստան, Արեւելքի և Արեւմուտքի դարաւոր ընդհարումներուն իրրեւ ռազմավայր ծառայած այդ երկրը, Քրիստոնէական թուականի երգ դարուն, ծանր ճրգնածամ մը կ'ապրէր. դարելով սպառած էր անիկա իր ոյժն ու կորովը կեանքի բիրտ կռիւի մը մէջ: Անյազ թշնամիներ քամեր էին իր ողբը: Արեւելքի շաղխով թըրծուած երբեմնի այս մարդիկ ցեղը, շատոնց արեւմտեան ձգտումներէ բնուած, գիտակցած էր այլ եւս իրր ցեղ՝ իրրեւ ազգ ապրելու իր անառիկ իրաւունքին տիրականութեանը:

Բիւզանդիոնն ու Պարսկաստան, անհամար ժողովուրդներու ձուլարան գործած այդ երկու ահաւոր զօրութիւնները, իրենց ամենէն վտիտ և անզօր կարծած այս որսին մէջ չէին կրցած ջնջել բուն կեանքի ակը, ապագայի յոյսը: զօր վերջին բախտորոշ վայրկեանը կարծես աւելի պայծառացեցր էր հիմակ, վասն զի նոր ոյժ մը անոր հոգւոյն խորքին մէջ ի մի գանգեր էր խորտակուած հաւատքի մը փշրանքները: Այդ ոյժը համայնական ինքնագիտակցութեան այն զգացումն էր, զոր Աւետարանը արթնցուցած էր այդ ժողովուրդին սիրտին մէջ ճիշտ այդ վայրկեանին, երբ անողոք հանգամանքներ սկսեցին էին

մահուան խոկումներով խոռովել անոր միտքը: Քրիստոնէութիւնը կատարեր էր ապատարարի իր ազնուական դերը՝ իր շրջաններուն վրայ ինկած ազգի մը կեանքին մէջ. ո՞վ պիտի կրնար մարել անոր բորբոքած խանգաղառ տեսիլքին հրայրքը: Հայութիւնը փարած էր Յիսուսի կրօնքին, բայց Ասորի ու Յոյն քարոզիչներու բառն ու խօսքը խղուրբախնի տաղտուկը միայն կը պատճառէին իր լսելիքին՝ իրրեւ խորթ ու անհրապոյր լեզուներու մուրացածոյ հնչիւններ:

Հոգեբանական այս պատկերը սրտառուչ գոյներով կը նկարէ Փարպեցին երբ կ'ըսէ. «Աւսուցիչները կը հառաչէին և կ'ափսոսային՝ տեսնելով իրենց ապարդիւն ճիգն ու ջանքը ժողովուրդի մը համար, որ Աստուծոյ Տունէն կը մնկնէր դատարկ հոգիով»:

Հոգեկան տագնապի և տքնութեան այս մեծ երկունքի պահն էր որ իրրեւ անտեղիտալի հարկի մը զրգապատճառէն, ծնաւ սրբութեամբ և հանճարով անզուգական այն գոյգը, Սահակ Մեարոպ, որոնց յիշատակին պաշտամունքը խմբած է զմեզ այսօր, իրենց գաղափարին և գործին նուիրուած այս յարկին տակ:

Ազգերու և ժողովուրդներու ներկան ու ապագան լուսաւորող ազգականները աւելի բարոյական պէտք է ըլլան քան թէ նիւթական: Առանց բարոյականի՝ անիմաստ է բանաւոր կեանքը: Սոսկ նիւթական ոյժերը վաղանցուկ են և անկատար:

Դիրի, գրականութեան ու Դիրքի, այսինքն լեզուի, արուեստի ու կրօնքի երբեակ ուժերով է որ կը կերտուի ժողովուրդի մը մտաւոր ու հոգեկան կեանքին շէնքը: Եթէ գիրը տաղան է այդ շէնքին, գրականութիւնն է անոր մարմինը, ուր կը միաւորուին ժողովուրդի մը մտաւոր ու բարոյական արդիւնքները: Պատմութեան ուղիէն ընթացող բոլոր այն ազգերը որոնք չեն կրցած տիրանալ գիրի ու գրականութեան, ուշ կամ կանուխ կը կորսուին իսպառ, անհետ անցնելով կեանքի թատերաբեմէն, իրենց նաւարկուէն խլիականը միայն թողով հոն:

Դիրը, այս բառը հասկնալով մասնաւորապէս գրականութեան իմաստով, էական հիմն է ժողովուրդի մը ինքնութոյնու-

թեան. անոր վրայ կը կանգնի ազգի մը ապագան: Սահակ և Մեսրոպ խմաստութիւնը ունեցան ըմբռնելու այս ճշմարտութիւնը, և քաջութիւն՝ մարմին տալու ազգ ըմբռնումին: հոս է անոնց մեծութեան գաղտնիքը. վտան զի եթէ հասկնալը առաքինութիւն մըն է, զայն իրազործելը ստոյգ մեծութիւն է կամ մեծագործութիւն:

Անոնք մեր պատմութեան ամենամեծ դէմքերը և ամենահարազատ փառքերն են, և իբր այդ, կենդանի ապացոյցները ինքնին՝ զիրենք ծնած ազգին հոգեկան մեծութեան և գեղեցկութեան: Ազգեր՝ քաղաքակրթութեան թատերարեմին վրայ ապրելու իրենց իրաւունքը կը կորսնցնեն խապաւ երբ կը դադրին այլևս մեծ մարդիկ արտադրելէ: Սխալ չ'ըլլար բնաւ ըսել թէ ազգերու բախտը մեծ նկարագիրներու ձեռքն է յաճախ. եթէ ժողովուրդը մարմինն է ազգին, մեծ մարդիկ անոր սիրտը կը կազմեն:

Տենդագին սիրով և ամբողջովին նուիրուել հանրագոյտ ձեռնարկի մը մասնումին՝ ազնիւ գործ է անշուշտ, բայց անոր իրազործումին համար չվարանիլ բնաւ ի սպաս գնելու իր կեանքն ու հոգին՝ աշխուական եւ հոյակապ է ըստ ինքեան: Գեղեցիկ է Հերշել մ'ըլլալ, և իբր գիտուն, զննել, չափել կշռել ու վերլուծել արեւը, բայց սքանչելի է Պրոմիթէոս մ'ըլլալ եւ երկրի վրայ իջնենել անոր կրակը: Այս երկրորդ դերին մէջ միայն կրնանք ճաննալ մենք մեր մեծ գոյգը, Սահակ և Մեսրոպ:

Երկիւս հաղաքամեայ մեր անցեալը յաճախ փոթորկուած է արեան ու աւերի հեղեղներով. անարդարութիւնը, անգթութիւնը, ներքին պառակտումներ, դժբախտ պատահարներ գերեզմանի վերածեցին յաճախ մեր երկիրը. ամէն ինչ կորսնցուցինք, բայց Դիրին հրաշքը փրկեց մեր կեանքը: Ազգովին և յանճուս երախտապարտ ենք անոնց որոնք այդ հրաշքը գործեցին:

Ըսինք թէ մեծ մարդիկ կենդանի ապացոյցներն են զիրենք ծնող ազգին հոգեկան մեծութեան: Ազգին գոյութիւնն ու ինքնութիւնը փճացումէ զերծացանելու մասին Սահակի և Մեսրոպի հոգիներուն մէջ խմորուած յղացքը բխրեղացումն է լոկ հանրական այն կամքին որով հայութիւնը ուզած է տէր մնալ ապրելու իր իրաւունքին:

Ապրելու իղձը ամենէն վսեմ և ամենէն հրաշալի զգացումն է մարդուն մէջ, իբր անհատ և իբր համայնք միանգամայն նկատի առնուած ատեն: Այդ իղձն է որ կամքի փոխարինուած է մեր ազգային գիտակցութեան մէջ: «Հայը, ըսած է հեղինակաւոր միտք մը, Արեւելքի այն ժողովուրդն է, որուն ամբողջ պատմութիւնը իր ծագումէն մինչև վերջ, բոլորք մը և պայքար մը եղած է զինք անճիտել ուղղութեան դէմ. կ'ուզեցի ապրիլ, այս երկու բառերուն մէջ կ'ամփոփուի հայոց պատմութիւնը ամբողջը»:

Երդ դարուն մեծ դէպքը փառաւորումը եղաւ այդ կամքին, երկու մեծ Սուրբերու և հանճարներու հանդիպման կէտին վրայ: Դիպումը մը չէ որ մօտեցուց զանոնք իրարու այլ ազգին հոգիին ներշնչումը, և անոր մէջ յայտնուած Աստուծոյ կամքը: Անկարելի է արդարեւ առանց նախախնամական ներգործութեան մը խորհուրդին բացատրել այդ ճշմարիտ մեծագործութեան մտածումն ու յաջողութիւնը: Ի զուր չէ որ մեր խանդավառ պատմադիրները հրաշագան այս արդիւնքը բացատրելու համար Աստուծոյ ձեռքէն ելած լուսաւորութեազդիւններ կը տեսնեն Մեսրոպի աշքերուն տոջեւ, իբրեւ նոր Մովսէսի մը՝ որ Հայաստան աշխարհին կը բերէր նոր Օրէնքներ:

Սահակ և Մեսրոպ գիտակից և կամաւոր գործիքներ եղան ազգային այս զգացումին և աստուածային կամքին, զորս իրագործեցին մտաւոր ու հոգեկան մեծ արժէքներով: Որքան ատեն որ ապրի հայը իբրեւ ազգ ու եկեղեցի, որքան ատեն որ աստուածային Մատենան մնայ ամենէն կենդանի խորհրդատուն մեր հոգիներուն, պիտի ապրին Ոսկեղարու հայկական շարժումին այս նոր առաքեալները, հայ դադափարականին: Ու ապագայ սերունդները մեզի պէս միահամուռ ու խանդավառ, երկիւղածօրէն ծունկի պիտի դան միշտ անոնց անուններուն առջև:

ՎԱՐԴԴԵՍ ՍՍՐԿԱՆԱԴ